

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1380

Bilim ve Din Ekseninde Nebvî Tıp
-Yeni Algoritmik Bir Analiz-
Prof. Dr. Doğan ÜNAL

Yayın Koordinatörü
Murat AYDEMİR

Editör
Prof. Dr. Bünyamin ERUL

Tashih
Haluk Zahid KIZILYER

Kapak Tasarım
Batuhan Yağız GÖKMEN

İç Tasarım
R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-600-1

1. Baskı, Kasım 2024, Ankara 2.000 Adet

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 29.05.2023
tarih ve 178 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mah. 1256. Cad. No: 11
Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

BİLİM VE DİN EKSENİNDE
NEBEVÎ TIP

-Yeni Algoritmik Bir Analiz-

Prof. Dr. Doğan ÜNAL

*Çok kıymetli ebeveynim ve aileme
hürmet, muhabbet ve minnetlerimle ...*

ÖZ GEÇMİŞ

■

Doğan Ünal, 1968 Konya'da doğdu. Konya'da başladığı ilkokul eğitimini babasının görevi nedeniyle Ankara'da tamamladı. Orta ve lise tahsili için devam ettiği Ankara Merkez İmam-Hatip Lisesinden 1986 yılında mezun oldu. Tıp eğitimini Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde 1992 yılında; uzmanlık eğitimini Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Ana Bilim Dalı'nda 1997 yılında tamamladı. Aynı yıl yardımcı doçent olarak akademik kariyerine başladı. 2003 yılında üroloji doçenti, 2009 yılında ise üroloji profesörü olan Ünal, Paris'te yapılan Avrupa Üroloji Yeterlilik Sınavı'nı vererek, 2005 yılında "Fellow of the European Board of Urology" (FEBU) unvanını ve 2011 yılında Çocuk Ürolojisi alanında ikinci uzmanlığını aldı.

İkinci üniversite olarak Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2015 yılında mezun oldu. Ayrıca 2021 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Hadis Ana Bilim Dalı'ndaki tezli yüksek lisans eğitimini "Tıp Konulu Rivayetlerin Bilim Yoluyla Tenkidi: Yeni Bir Algoritma ve Tıp Literatürüne Yansımaları" başlıklı tezi ile tamamladı.

1999 yılında Hollanda, Nijmegen'de Radboud Üniversitesi, Nijmegen Tıp Merkezi, Üroloji Departmanı'nda, sonuçlarını daha sonra yayınlamış olduğu, "Prostat Kanserinde Kontrastlı Doppler Ultrasonografi Görüntüleme" çalışmasında araştırmacı-yazar, yine aynı yıl İngiltere, Londra'da University College London, Üroloji ve Nefroloji Enstitüsünde rekonstrüktif cerrahi konusunda gözlemci olarak çalıştı. 2008 yılında ise çocuk ürolojisi ve pediatrik robotik cerrahi uygulamaları konusunda Amerika Birleşik Devletleri Boston'da Harvard Üniversitesi Boston Çocuk Hastanesinde bulundu.

Akademik faaliyetlerin yanı sıra T.C. Sağlık Bakanlığında, 2014 ve 2016 yılları arasında sağlık hizmetleri genel müdürü ve 2018 yılında müsteşar yardımcısı olarak görev yaptı. 2014 ve 2017 yılları arasında Tıpta Uzmanlık Kurulu üyeliği, 2016 ve 2017 yılları arasında Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yenimahalle Eğitim ve Araştırma Hastanesinde hastane yöneticiliği ve Dr. Abdurrahman Yurtaslan Ankara Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesinde başhekimlik görevlerinde bulundu. Bu akademik ve bürokratik vazifeler yanında Türk Üroloji Derneği gibi mesleki dernekler dâhil olmak üzere; Sağlık-Der ve kurucularından olduğu Dünya İslam Sağlık Birliği gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görevler üstlendi.

İÇİNDEKİLER

■

Ön Söz	XI
Giriş	1
A. Temel Problem	2
B. Amaç	3
C. Çalışma Yöntem ve Tasarımı	4
D. Çalışmanın Kısıtları	5

BİRİNCİ BÖLÜM

TIP KONULU RİVAYETLERİN DİNİ GÖRÜNÜMÜ

A. Hadis ve Sünnetin Mahiyet	8
1. Hadis	8
2. Sünnet	9
3. Hadis ve Sünnet Dilemması	10
B. Nebevî Aidiyetin Tespiti	12
1. Sened	12
2. Metin	15
a) Metin Tenkidi	17
b) Mâna ile Rivayet	19
c) Klasik Usulün Değerlendirilmesi	21
C. Kaynağın Vahiy Olması Meselesi	22
1. Vahiy	23
a) Kur'an'dan Mülhem Rivayetler	24
b) Rivayetlerin Doğrudan Vahiy Olduğu İnanıcı	24
2. Vahiyle Birlikte Fetânet	28
3. Tecrübe ve Mûcize	30
4. Beşerî Bilgi ve Tecrübe	30

D. Muhteva Olarak Tıp	33
1. Tıbbın Tanımı	33
2. Tıbbın Yapısı.....	34
a) Hastalık Yönetimi Bakımından Tıp	35
b) Mahiyet Bakımından Tıp.....	36
c) Paradigma Bakımından Tıp	38
d) İlke/Pratik Bakımından Tıp	40
3. Tıp ve Felsefe İlişkisi	41
4. Tıbbın Ortaya Çıkış ve Tekâmülü.....	45
a) Tıbbın Kuramsal Tekâmül Tarihi	45
b) Tıbbın Medeniyet Tabanlı Tekâmül Tarihi	47
5. Tıp, Vahiy ve Din	53
a) Tıbbın Oluşum ve Gelişiminde Vahiy ve Dinin Etkileri.....	53
b) Tıbbın Oluşum ve Gelişiminin Din Anlayışına Etkileri	60
6. Tıp ve Kulluk.....	61
a) Tıbbın Kulluk ile Kesişen Konuları.....	61
b) Tıp-Kulluk İlişkisine Ait Özel Konular	64
7. Nebî-Sağlık İlişkisine Dair Vizyon.....	65
a) Nebevî Tıp Olgusunun Oluşum ve Tekâmülü.....	65
b) Tasavvuf Ehli ve Şia Ulemâsına göre Nebevî Sağlık	68
c) Nebevî Tıp Tamlamasına İtirazlar.....	70
d) Peygamber Dönemi Arap Tıbbı ve Tedavi Usulleri.....	71
e) Peygamberimiz Dönemi Hurafeleri	73
f) Peygamberimiz Dönemi Hekimleri.....	73
g) Tıbbi Rivayetlerin Mucizeliği İddiası	76
h) Nebî-Sağlık/Tıp İlişkisinin Temel İlkeleri	83
i) Geleneksel Nebevî Tıp Yaklaşımının Faydaları	95
E. Dinî Bağlayıcılık Kararı.....	96
1. Bağlayıcılık Kavramı	96
2. Bağlayıcılık Bağlam, Kapsam ve Prensipleri.....	97
3. Bağlayıcılık Felsefesi ve Düzeyleri Konusundaki Farklı Yaklaşımlar	100
a) Vahyî Bağlayıcılık.....	102
b) Fıkhî Bağlayıcılık	102
c) Literalist Bağlayıcılık	103
d) İlkesel Bağlayıcılık	103

İKİNCİ BÖLÜM

BİLİM KAVRAMININ DÜNYEVİ GÖRÜNÜMÜ

A. Bilimin Tanımı.....	108
B. Bilimin Oluşum ve Tekâmülü	112
C. Bilim Felsefesi	117
D. Bilimin Yapısı.....	122
1. Bilimin Statik Bulguları.....	122
2. Bilimin Dinamik Bulguları	129
E. Bilimin Dinî Görünümü.....	129
1. Özgün Bir Bilim Felsefesi Arayışı.....	131
2. Müslümanların Bilim Kavramına Yaklaşımı	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TIP KONULU RİVAYETLERİN BİLİM YOLUYLA TENKİDİ

A. Bilim Yoluyla Tenkit Konusundaki Temel Çekinceler.....	140
1. Rivayetlerin Vahiy Ürünü Kabul Edilmesi.....	140
2. Kapsam Farklılığı	141
3. Bilime Güvensizlik	141
B. Bilim Yoluyla Tenkit Konusundaki Temel Prensipler	142
C. Mevcut Bilim Ölçütüne Vurma Yaklaşımları.....	143
1. Hadis Bilim Ölçütüne Vurulamaz Görüşü	145
2. Hadis Bilim Ölçütüne Vurulabilir Görüşü.....	147
a) Bilim Sahih Hadisi Doğrulayabilir	148
b) Bilim Zayıf Hadisi Yanlışlayabilir	149
c) Bilim Sıhhati Belirlemede Bağımsız Bir Usuldür.....	151
d) Bilime Arz Önemlidir Ama Bir Sıhhat Ölçütü Değildir	153
D. Bilim Yoluyla Tenkidde Yeni Bir Paradigma.....	157
1. Bilim Yoluyla Tenkit Algoritması.....	157
2. Bilim Yoluyla Tenkit Algoritmasının Sübût Tayininde Kullanılması	158
a) Bilime Arz	159
b) Bilimsel Metodolojiye Arz.....	160
3. Algoritmanın Kullanımına Ait Örnekler	160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİLİM YOLUYLA TENKİDİN TIP LİTERATÜRÜNE YANSIMALARI

A. Tıp Literatürünü Tarama Metodu	168
1. Temel Prensipler.....	168

2. Pubmed Tıp Literatürü Tarama Sistemi	168
3. Literatür Malzemesinin Değerlendirilmesinde Yöntem	169
B. Bulgular	170
1. Nicel Bulgular	170
2. Nitel Bulgular	178
C. Bulguların Değerlendirilmesi ve Tartışma	180
1. Genel Değerlendirmeler	180
2. Makalelerin Sayı, Dağılım, Yazar, Ülke ve Dergi Yönünden Nitelikleri.....	180
3. Makalelerin Bilime Arz Yönünden Analizi.....	183
SONUÇ.....	185
KAYNAKÇA	189

ÖN SÖZ

■

Hadis rivayetlerinin sened kısmına ait araştırmalar büyük ölçüde şekillenmiş, kararlı hâle gelmişken, metin kısmına ait olanların geliştirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir. Bunun belirgin hissedildiği örneklerden biri kuşkusuz tıp konulu rivayetler olmaktadır. Çünkü bunların sened bölümünün dinamikleri diğer rivayetlerden farksız iken, dinî ve dünyevi muhtevaya sahip olmaları nedeniyle farklı metin kritiği usullerini gerektirebilmektedirler.

İşlâm'ın sağlık ve temizliği hem gerektirmesi hem de vadetmesi nedeniyle bu rivayetlerin belli bir bağlayıcılıkları olacağı kuşkusuzdur. Zira İşlâm, onu tasdik eden insanlardan her açıdan temiz olmalarını isterken, aynı zamanda bu insanlara yine her açıdan hem bedenî hem de ruhi temizlik ve arınma sunar. Fakat bunların tıp alanının özellikle tedavi edici yönünü de kapsayacak şekilde bütünüyle bağlayıcı kabul edilmeleri, tıbbın Müslümanların elinde donmasına, daha da kötüsü bunu Peygamberimizle ilişkilendirerek nebevî itibarın zarar görmesine yol açaabilir. Bunun için erken dönemlerden itibaren rivayetlerin bilime arzı, teorik bir imkân olarak hep gündemde olmuş fakat kavramsal arka planı sağlam, işlevsel ve standart metodolojik bir yapıya kavuşturulamamıştır. Buradaki temel problemin bu rivayetlerin çoğunlukla tümüyle dinî nitelikte sayılmalarından dolayı, yine çoğunlukla dünyevi alanda kabul edilen bilime arz edilmelerindeki çekince gibi durmaktadır.

Gerçekten de tıp konulu rivayetlerle ilgili mevcut tutum ve anlayışların bir yelpazede yer aldıkları tahayyül edilirse, bir uça içeriğin ilâhî olduğu inancıyla literal anlamıyla kabul edilip uygulanması yer alırken, diğer uça tümüyle bilim ölçütüyle değerlendirilmesi bulunur. Dikkat edilirse bu görüşleri şekillendiren unsurların rivayetin dinî değeri ve bilim olgusunun mahiyeti etrafında toplandıkları görüldür. Bu nedenle tıp konulu rivayetler karşısında alınacak en makul aksiyonu belirlemek için bu iki hususun bir kez daha çalışılması önemli bulunmuştur.

Dolayısıyla kısaca “dinî olan”ın “dünyevi olan”a arzında düğümlenen sorun, çalışmamızda rivayetlerin ve bilimin dinî ve dünyevi taraflarının ortaya konulmasıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Böylece önce tıp sahasındaki rivayetlerin dinî değeri ve anlamı, daha sonra bilimin bir ölçüt olarak kullanılabilme koşulları, tüm bu kavramların bütüncül ve dengeli bir şekilde değerlendirilmesiyle irdelenmiştir. Bunun için tıbbi rivayetlerin ve bilimin yekpare değil, çok bileşenli yapılardan oluştuğu ortaya konulmuş, böylece bilim ölçütüne vurmamın tek düzlemli bir analizden ziyade çok katmanlı değerlendirmelerle daha iyi gösterilebileceği hususu bu araştırmada temellendirilmiştir. Çalışmamızda tıp konulu rivayetlerde bilimin kullanılmasına dair teorik değerlendirmelerin yanı sıra bu anlayışın ana akım tıp literatüründeki görünümü de araştırılmıştır.

Sonuçta tıp konulu rivayetlerin bütünüyle bağlayıcı olmadıkları, bilimin ise bütünüyle dünyevi bir kurum olmadığı; bilim ölçütüne vurmada bu dinî ve dünyevi tarafların dikkate alınması gerektiğini savunan paradigmanın, rivayetleri tamamıyla dinî görüp asla bilime arz etmeyen veya tamamıyla dünyevi görüp toptan bilime arz eden kategorik bilime dayalı metin tenkidi yaklaşımlarından daha isabetli olduğu ve bu bakış açısının hadis ilminin özellikle metin tenkidi özelindeki usulüne önemli bir katkı yapacağı değerlendirilmiştir.